

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA MƏHSUL İSTEHSALININ VƏ KEYFİYYƏTİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xanım Ehtibar qızı Həsənova¹

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi - Geniş və sistemli təhlilə əsaslanmaqla, ərzaq bazarının inkişafının nəzəri-metodoloji əsaslarının öyrənilməsindən, məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi məsələlərinin araşdırılmasından, həmçinin bu prosesdə məhsul keyfiyyətinin idarə olunması təcrübə əhəmiyyətli təklif və tövsiyələrin işlənilib hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - Tədqiqat prosesində cədvəl, müqayisə və dinamik inkişaf, müşahidə, analitik təhlil, kompleks yanaşma metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tədbiqi əhəmiyyəti - Ölkə əhalisinin ərzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsi və əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz qida məhsullarının istehlakının həcmi artırılması müasir şəraitdə Dövlətin aqrar siyasətinin qarşısında duran ən mühüm hədəflərdəndir. Ölkədə istehsal olunan ərzağın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsilə sıx bağlıdır. Problemə bu aspektdən yanaşdıqda ərzaq bazarında təklif edilən məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın nəticələri – Kənd təsərrüfatı sahəsində məhsul bazarının formalaşması və inkişafını, onun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və idarə olunması, həmçinin yeni təklif və üsullardan istifadə olunması ilə bağlı müəyyən qərarlar qəbul olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi - Müasir dövrdə müasir şəraitdə ərzaq bazarının inkişafında təsir edən amillər sistemləşdirilmişdir, ərzaq bazarının inkişafına məhsulun keyfiyyətinin idarə olunmasının təsiri öyrənilərək, ümumiləşdirmələr aparılmışdır, emal-sənaye sahəsində xarici iqtisadi əlaqələrin ərzaq bazarına təsiri mexanizmi tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: Kənd təsərrüfatı, ərzaq təhlükəsizliyi, əhali tələbatı, məhsul keyfiyyəti, sahibkarlıq fəaliyyəti, istehlak qabiliyyəti, səmərəlilik, sosial-iqtisadi tədbirlər.

Giriş. ərzaq bazarında məhsulun keyfiyyətin yüksəldilməsi müasir şəraitdə aqrar sahədə istehsalın intensivləşdirilməsi məsələlərindəndir.

Məhsulun keyfiyyəti dedikdə, onun istehlakçının tələb və ehtiyaclarına cavab vermə qabiliyyətinə qarşılıq olaraq məhsulun mövcud xassələrinin, məhsulun yararlılıq dərəcəsi, faydalılıq dərəcəsinin və istifadə müddətinin məcmusunu özündə əks etdirir. Bu anlayış çox aspektli bir anlayış olduğu üçün, müəyyən məzmunlarda mövcud olmasına baxmayaraq, onun iqtisadi kateqoriyada mühüm rol oynayır. Çünki, iqtisadi kateqoriya həm keyfiyyət həm də səmərəliliyin yüksəldilməsinə təsir edən bir amildir. Belə ki, ən az əmək və vəsait sərfi ilə istehsal edilən və yüksək istehlak qabiliyyətinə malik olan və əhalinin tələbatını ödəyən məhsul keyfiyyətli məhsul kimi hesab olunur.

Bildiyimiz kimi, aqrar sahənin əsas strateji hədəflərindən biri ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması məsələsidir. ərzaq təhlükəsizliyi dedikdə təhlükəsiz məhsulun norma və ya standartlara uyğun şəkildə proqnozlaşdırılaraq, istifadəsi və istehlakçılar üçün yüksək səviyyəli müdafiənin təmin edilməsi tələbini nəzərə alaraq ya heç bir riski olmayan, ya da minimum səviyyədə risk səviyyəsini təmin edən məhsuldur. O cümlədən, istehsal və idxal olunan məhsulun keyfiyyətini artırmaqla əhalinin ərzaq məhsullarına olan istehlakının quruluşunu yaxşılaşdırmaq və təkmilləşdirməkdən ibarətdir (Cəbiyev, 2002).

Ümumiyyətlə iqtisadi münasibətlərin inkişafı kənd təsərrüfatı sahəsində ümumi islahat və tədbirlərin yerinə yetirilməsi, o cümlədən məhsulun kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin yüksəltmək tələbi mövcud ehtiyatlardan istifadəni məqbul sayır. Respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı və emalı proseslərinin inkişafı, o cümlədən bu proseslər arasındakı münasibətin innovativ formaları yaransa da, beynəlxalq səviyyədə nisbətən aşağı səviyyəyə düşmüşdür.

O cümlədən, iqtisadi əlaqələrin inkişafı nəticəsi olaraq, əkinə yararlı torpaq sahələrinin məhdud olması, xüsusilə maddi və qeyri-maddi resursların tükənməsi və s. kimi problemlər

¹ Xanım Həsənova Ehtibar: ADAU, Gəncə, xanim-yusifova-1991@mail.ru, 0009-0007-4984-5257

kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyəti məsələlərinə tələbin yüksəldiyi vəziyyətdə iqtisadi faktorların təsiri gücləndirilməli, bu şəraitdə rəqabət mühiti yaradılmalı, maraq xeyli artırılmalıdır (Heyderov, 2021).

Qeyd etmək istərdik ki, kənd təsərrüfatı sahəsinin milli iqtisadiyyatdakı funksiyası iki vacib faktorla qiymətləndirilir. Birinci amilə əsasən, ölkəmizdə qurulan ərzaq bazarlarındakı məhsula olan tələb və istəklərin əsasən yerli və milli istehsal hesabına yerinə yetirilməsi ilə əlaqədardır, digər amil isə istehsal və istehlak olunan əmttə və ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin təmin edilməsi və inkişafı ilə bağlıdır. Faktorların hər ikisi, kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsinə istiqamətlənir. Eyni zamanda, bu inkişaf və təkmilləşmə prosesi digər faktorlarla əlaqələlidir (Yaqubov, 2014).

Bildiyimiz kimi, müəssisənin, təşkilatın və digər sahibkarlıq subyektlərinin növündən asılı olmayaraq bu subyektlər, müəyyən zaman çərçivəsində və inkişaf dövründə müəyyən mühit amillərinin təsirinə məruz qalır. Mühit amillərinə nəzər salsaq, onları iki kateqoriyada qruplaşdırmaqla bilirik. Bu kateqoriyaya əsasən təsərrüfat subyektlərinə təsir edən mühit amilləri xüsusilə iki qrupa bölünərək daxili və xarici amillərə ayrılır. Daxili amillərə əsasən biz təsərrüfat subyektini qiymətləndirsək bu prosesdə iş sistemi, kadr siyasəti, müəssisənin texnika və texnologiyası, maliyyə imkanları, marketinq xidmətləri, eyni zamanda təsərrüfat subyektinin mədəniyyət və nüfuzu nəzərə alınmalıdır. Biz əgər məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsinə nail olmaq istəyırıksə, mütləq şəkildə, həm iş sistemini, kadr potensialını, o cümlədən istifadə olunan texnika və texnologiyanın müasir standartlara cavab verməsindən, peşəkar marketinq xidmətlərinin olmasından, maliyyə imkanlarından və s. faktorların mövcudluğundan əmin olmalıyıq. Digər qrup amillərə əsasən biz xarici mühit amillərini dəyərləndirməliyik. Xarici mühit amillərinə əsasən təsərrüfat subyektinin maddi-texniki bazası, rəqabət mühitinin formalaşması və təkmilləşdirilməsi, o cümlədən beynəlxalq vəziyyət, iqtisadi, siyasi, ekoloji və dini faktorlar mühüm xarakter daşıyır (Hüseynova, 2015). O cümlədən, xarici faktorlardan bəhs edərkən, rəqabət mühitinin formalaşması və inkişafı müəssisədə məhsul keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır. Məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsində xarici faktor olaraq xüsusilə iqtisadi vəziyyəti də qiymətləndirməliyik. İqtisadi vəziyyət dedikdə, bura bir çox amilləri daxil edə bilərik, lakin iqtisadi fəaliyyəti burada mühüm rol oynayır (Heydərov, 2016).

Məlumdur ki, məhsulun keyfiyyəti ilə iqtisadi fəaliyyət arasında xətti asılılıq mövcuddur. Məhsulun keyfiyyəti və beynəlxalq münasibətlər sistemi arasında mütənəsibliyə nəzər salsaq, yerli və milli məhsulun istehsalı və inkişafı nəticəsində əmək məhsuldarlığının inkişafına səbəb olur. Məhsulun keyfiyyətinin düzgün idarə edilməsi ayrı-ayrı bazarların, kənd təsərrüfatı və emal sənayesinin dayanıqlı inkişafına təkan verir. Bütün bunlar isə mövzunun aktuallığını, həmçinin onun mühüm nəzəri və praktiki əhəmiyyətə malik olduğunu şərtləndirir.

Cədvəl 1.

Kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığı, təsərrüfat kateqoriyaları üzrə

sent/ha

İllər	Dənli və dənli paxlalı bitkilər	pambıq	tütün	Şəkər çuğunduru	Dən üçün günəbaxan	Kartof	Tərəvəz	Bostan bitkiləri
Bütün təsərrüfat kateqoriyaları								
2011	25,4	15,5	24,9	349	17,8	144	146	144
2012	27,2	19,5	27,9	337	18,2	147	150	143
2013	27,5	19,3	28,4	334	19,4	152	154	151
2014	24,0	17,9	25,8	312	17,3	133	152	157

2015	31,5	18,8	25,4	380	17,7	136	158	174
2016	30,6	17,3	15,2	490	20,8	140	159	176
2017	29,8	15,3	16,6	316	20,1	150	155	187
2018	30,0	17,6	19,0	350	20,6	149	162	191
2019	32,1	29,5	19,3	328	21,6	169	176	209
2020	31,8	33,6	22,1	512	22,4	174	188	224
2021	32,8	28,5	21,3	391	22,3	184	190	228

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi internet saytı
- www.azstat.org

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvələ nəzər salsaq görürük ki, son on ilə əsasən onu qeyd edə bilərik ki, 2011-ci ilə müqayisədə 2021-ci ildə dənli və dənli paxlalı bitkilərdə 29% artım, pambıq 83% artım, tütün məhsullarında 15% azalma, şəkər çuğunduru üzrə 12% artım, dən üçün günəbaxanda 25% artım, kartof 27% artım, tərəvəzdə 30% artım, bostan bitkilərində isə 58% artım müşahidə olunmuşdur. Gördüyümüz kimi, tütün məhsullarından başqa digər məhsullarda artım müşahidə olunmuşdur. Bu kənd təsərrüfatına ayrılan xüsusi diqqətin, o cümlədən yerli və milli məhsulun artırılması və xarici bazarda asılılığı azaltmaq üçün yerinə yetirilən tədbirlərin nəticəsi olaraq kənd təsərrüfatı məhsullarının məhsuldarlığında artım müşahidə olunmuşdur. Tütün məhsullarının məhsuldarlığının dinamikasına nəzər yetirsək, 2015-ci ilə nisbətə 2016-cı ilə 59% azalma, o cümlədən 2020-ci ilə müqayisədə 2021-ci ildə də 15% azalma baş vermişdir. Bu isə xammalın qiymətinin bahalaşması, tətbiq olunan vergi dərəcələrinin artırılması ilə bağlı əlaqələndirə bilərik (stat.gov.az).

Ölkəmizdə istehsal olunan məhsulların statistikasına nəzər salsaq, bir neçə rəqəmi qeyd etmək istərdik.

Bildiyimiz kimi, kənd təsərrüfatı məhsulları içərisində ət və ət məhsulları, quş əti, yumurta, bitki və kərə yağı, süs və süd məhsulları, bostan bitkiləri, kartof, tərəvəz və s. kimi məhsullarımız vardır. Biz ötən il, ət və ət məhsulları ilə özümüzü - 92% səviyyədə təmin edə bilmişik. Belə ki, quş əti - 88%, yumurta - 96%, bitki yağları - 70%, kərə yağı - 50%, taxıl - 65%, üzüm - 94%, kartof istehsalı - 98%, meyvə və giləmeyvə - 100%, tərəvəz - 99%, şəkər və şəkərdən məhsullar - 72% və s. həcmdə məhsul əldə olunub.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasında aqrar elm sənayəsi mövcuddur ki, bu da yerli kənd təsərrüfatı xammalı əsasında fəaliyyət göstərir. Aparılan araşdırmalardan görünür ki, ölkəmizdə yerli əmtəə istehsalı və bu məhsulların emalı üzrə müəyyən oluna biləcək üstünlüyə malikdir.

Qeyd olunduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında təsərrüfat subyektlərinin müəyyən illər üzrə müqayisəli təhlili, o cümlədən istehsal olunan yerli məhsulların illər üzrə məhsuldarlığı, sahibkarların sayındakı artım və s. kimi göstəricilər aqrar sahənin formalaşması və inkişafı istiqamətində atılan addımların nəticəsidir. Bu da daxili bazarın ərzaqla təminatının yaxşılaşdırılmasına yönəldilən iqtisadi siyasətin daha da təkmilləşdirilməsi, o cümlədən bu istiqamət üzrə iqtisadi stimullaşdırma vasitələrinə əsaslanan müvafiq tənzimləmə mexanizmlərinin formalaşdırılmasıdır.

Ədəbiyyat siyahısı.

1. Abbasov A. F. Ərzaq təhlükəsizliyi. Bakı: Nəşir, 2007, 602 s.
2. Abbasov T.A. "Sahibkarlığın inkişaf problemləri. Bakı: ADPU mətbəssi, 2006, 287 s

3. Balayeva E.Ə. İqtisadi təhlükəsizlik və inkişafın maliyyə problemləri (monoq-rafiya). Bakı: Elm, 2011, 396 s.
4. Cəbiyev R.M. Azərbaycan bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı. Bakı: 2002, 231 s.
5. Əhmədov M.A. Qloballaşma və milli iqtisadiyyatın formalaşması. Bakı: Elm, 2003, 520 s.
6. Əliyev Ə.İ. Qlobal perspektivlər kontekstində Azərbaycan sənayesinin inkişafı və onun statistik monitorinqinin bəzi məsələləri, "Audit" jurnalı, BBU, №3, 2015, səh. 3-7
7. Hüseynova A.D. Azərbaycanda innovasiya potensialının idarə edilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi, avtoref, Bakı, 2015, 42 s
8. Heydərov X.B, Aqrar sahədə sosial-iqtisadi idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, avtoref, Bakı, 2016, 27 s
9. Mehdiyev M. İ. Keyfiyyətin idarə edilməsi. Bakı: Çarşıoğlu, 2008, 209 s.
10. Kənd təsərrüfatı müəssisələlərinin və fərdi sahibkar təsərrüfatlarının əsas iqtisadi göstəriciləri, ARDSK, 2021
11. Yaqubov S.M. Sosial-iqtisadi tərəqqidə innovasiya potensialından səmərəli istifadənin təhlili və qiymətləndirilməsi, Audit jurnalı, №4, 2014, səh. 3-6
12. stat.gov.az

DIRECTIONS FOR IMPROVING PRODUCT PRODUCTION AND QUALITY IN AGRICULTURE

Khanim Ehtibar gizi Hasanova

SUMMARY

The purpose of the research - the purpose of the research - based on a broad and systematic analysis, from the study of the theoretical and methodological foundations of the development of the food market, from the investigation of its current development trends and the issues of product quality assessment, as well as in this process, scientifically based practical proposals and recommendations have been developed for the improvement of product quality management. consists of preparation.

Methodology of the research - Table, comparison and dynamic development, observation, analytical analysis, complex approach methods were used in the research process.

Applied significance of the research - Meeting the demand of the country's population for food products and increasing the volume of consumption of ecologically clean food products of the population are among the most important goals facing the state's agrarian policy in modern conditions. Ensuring the safety of food produced in the country is closely related to improving the quality of the product. When approaching the problem from this aspect, improving the quality of the product offered on the food market, as well as its proper management, is of great importance.

The results of the research - the current tendencies of the formation and development of the industrial market in the conditions of economic relations, the assessment of its quality, the management of product quality and the analysis of the factors affecting it, as well as the directions of improvement of the management of the quality of industrial products were investigated, and important results of a complex nature were obtained.

Scientific novelty of the research - Factors affecting the development of the food market in modern conditions have been systematized, the effect of product quality management on the development of the food market has been studied, generalizations have been made, the mechanism of the influence of foreign economic relations on the food market in the field of processing and industry has been studied.

Keywords: Agriculture, food security, population demand, product quality, entrepreneurial activity, consumption capacity, efficiency, socio-economic measures.

**НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА И КАЧЕСТВА
ПРОДУКЦИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ****Ханым Эхтибар кызы Хасанова****РЕЗЮМЕ**

Цель исследования состоит - на основе широкого и системного анализа, от изучения теоретико-методологических основ развития продовольственного рынка, от исследования современных тенденций его развития и вопросов товарного оценки качества, а также в этом процессе разработаны научно обоснованные практические предложения и рекомендации по совершенствованию управления качеством продукции, состоит из подготовки.

Методология исследования - В процессе исследования использовались методы таблицы, сравнения и динамики, наблюдения, аналитического анализа, комплексного подхода.

Прикладное значение исследования - Удовлетворение потребности населения страны в продуктах питания и увеличение объемов потребления экологически чистых продуктов питания населения являются одними из важнейших задач, стоящих перед аграрной политикой государства в современных условиях. Обеспечение безопасности пищевых продуктов, производимых в стране, тесно связано с повышением качества продукта. При подходе к проблеме с этой стороны большое значение имеет повышение качества продукта, предлагаемого на рынке продуктов питания, а также правильное управление им.

Результаты исследования - современные тенденции формирования и развития промышленного рынка в условиях экономических отношений, оценка его качества, управление качеством продукции и анализ влияющих на него факторов, а также направления совершенствования управления качеством промышленной продукции были исследованы и получены важные результаты комплексного характера.

Научная новизна исследования - Систематизированы факторы, влияющие на развитие рынка продовольствия в современных условиях, изучено влияние управления качеством продукции на развитие рынка продовольствия, сделаны обобщения, механизм влияния иностранных изучены экономические отношения на рынке продовольствия в сфере переработки и промышленности.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, продовольственная безопасность, спрос населения, качество продукции, предпринимательская деятельность, потребительская способность, эффективность, социально-экономические меры.

*Məqalə daxil olmuşdur: 01.08.2023**Təkrar işləməyə göndərilmişdir:**18.08.2023**Çapa qəbul edilmişdir: 29.08.2023**Дата поступления статьи в редакцию: 01.08.2023**Отправлено на повторную**обработку: 18.08.2023**Принято к печати: 29.08.2023**The date of the admission of the article to the editorial office:**01.08.2023**Send for reprocessing: 18.08.2023**Accepted for publication: 29.08.2023*